

УДК [37.035:343.91-053.6](477)«192»:165.74

UDC [37.035:343.91-053.6](477)«192»:165.74

DOI: 10.31475/ped.dys.2018.24.02

ЄВГЕН ПЛІСКО,

кандидат педагогічних наук

(Україна, Слов'янськ, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. Г. Батюка, 19)

YEVGEN PLISKO,

candidate of pedagogical sciences

(Ukraine, Sloviansk, Donbas State Pedagogical University,

G. Batiuka str., 19)

ORCID: 0000-0001-6814-4666

Впровадження педагогіки прагматизму у вітчизняну систему соціального виховання неповнолітніх правопорушників на початку 20-х рр. XX ст.

The Introduction of Pedagogy of Pragmatism in the National System of Social Education of Juvenile Offenders in the Early 20's of the Twentieth Century

Стаття висвітлює становлення ідеї філософії прагматизму в вітчизняній системі соціального виховання неповнолітніх правопорушників на початку 20-х рр. минулого століття. Зазначено о необхідності розбудови нової концепції виховання через ряд соціально-економічних чинників, що склалися в країні в означений історичний період, орієнтуючись при цьому на зарубіжний досвід. Результатом пошуку альтернативи стали прагматичні ідеї виховання американського філософа і педагога Джона Дьюї, які суттєво вплинули на подальший самостійний розвиток принципово нової системи освіти України. Простежено позитивне ставлення до прагматичної педагогіки вітчизняними реформаторами соціального виховання, що спонукало до розвитку нової педагогічної думки на українському просторі. Зазначено термін «прагматизм», його філософська концепція та ідея у практиці виховання неповнолітніх правопорушників. Обговорено доцільність застосування прагматизму у вихованні неповнолітніх правопорушників означеного історичного етапу дослідження.

Ключові слова: соціальне виховання, неповнолітні правопорушники, прагматизм.

The similarity of the social, political and economic conditions in Ukraine and America in 20-30 years of the last century has prompted local educators to refer to the new ideas of education acquired popularity in the United States. It is based on the philosophy of pragmatism. The attention of local teachers to the American educational experience was caused by the presence of new ideas that were adequate to the tasks of social education in our country.

The purpose of the study is a retrospective analysis of the formation of the pragmatic ideas of social and pedagogical education of juvenile offenders in a new stage of development of national pedagogy.

Research methods. Analysis of the historical literature on the chosen research topic.

Results. In the stage of formation of the system of social education of juvenile offenders is beholden to the influence of John Dewey, whose views formed the alternative in the domestic pedagogical space of social education of the stage research of the 20 – 30-ies of the last century. At this time, there are attempts to analyze the theoretical provisions of the pragmatic ideas of education, the investigation of the experience of introduction into practice, in the education of juvenile offenders of a dalton plan, project system, research method, comprehensive development of educational material. This was the reason that the impact of Western pedagogy in the domestic pedagogical thought and the system of social and pedagogical education of young people weakened. Among the borrowed ideas in the pedagogy of pragmatism and social education of juvenile offenders included: strengthening the connection of specialized institutions for difficult children with accommodation and production, development of individual abilities and aptitudes of pupils, formation of skills to plan their academic work, the system of control and self-control of education, training, based on the application of research method.

Regarding the concept of education of juvenile offenders in the pragmatic model, its essence lies in the fact that all children committed offences handled by them in the form of their own independent research. Hard-to-learn children develop their own learning environment, plan certain life questions, analyze their mistakes, set goals to correct them, make a plan and path to address them. That was consistent with the main goal of national pedagogy in the early 20-ies of XX century – re-education into a fully developed, independent person.

Key words: social education, juvenile offenders, pragmatism.

Вступ / Introduction. Початок 20-х рр. ХХ ст. української історії характеризується як тяжкий соціально-економічний період. Тоталітарний режим, що встановлювався в державі, супроводжувався насильницьким штучним втручанням до сімейних справ, спричиняв конфлікти між батьками й дітьми, порушував природні принципи родинного виховання.

В якості наслідків декількох війн та внутрішньополітичних криз країни (Російсько-японська війна 1904–1905 рр., революційні події в Україні в 1905–1907 рр., перша світова війна 1914–1918 рр., Жовтнева революція 1917 р. Наголосимо на тому, що Україна до 1917 р. була у складі Російської імперії) суспільство отримало дитячу безпритульність та злочинність.

Політичні потрясіння та демографічні втрати призвели до появи сиріт та напівсиріт, а економічні проблеми привели до того, що, навіть, там, де була родина, вона часто не могла виконувати свої обов'язки по відношенню до дітей. Ще більше погіршив ситуацію голод 1921–1923 рр., який взяв нові жертви з населення та поширив проблему злочинства серед неповнолітніх.

Тому, через наведені вище причини, починаючи з 20-х рр. ХХ ст. набуває свою чинність соціально-педагогічна проблематика, увага вітчизняних педагогів зосереджується на вирішенні проблем з соціального виховання різних категорій дітей та молоді. Постає необхідність у створенні нових методів та принципів виховання. На відміну від РРФСР, де основною ланкою освітньої системи була визнана єдина трудова школа, в Україні, починаючи з 1920 р., створюється більш складна система освіти та виховання.

Мета та завдання / Aim and tasks. Мета дослідження полягає у ретроспективному аналізі становлення прагматичної ідеї соціально-педагогічного виховання неповнолітніх правопорушників в Україні у 20-х рр. ХХ ст.

Завдання: виявити чинники та фактори, що спричинили появу прагматичної ідеї соціального виховання в досліджуваній історичній етап розвитку вітчизняної педагогіки.

Методи / Methods. Для досягнення визначеної мети використовувалися: загальнонаукові (теоретичний аналіз, систематизація та узагальнення історичної літератури) та історико-педагогічні (хронологічний, історико-логічний та порівняльно-історичний) методи дослідження, які дозволили систематизувати теоретичні ідеї соціального виховання вітчизняних і зарубіжних науковців на початку ХХ ст.

Результати / Results. Система соціального виховання 20-х рр. ХХ ст. була направлена на застосування практичних педагогічних дій. Через це набули свого розвитку різноманітні напрями вітчизняної педагогіки. А, поєднання праць, нових педагогічних ідей та концепцій таких видатних педагогів як: С. Ананьїн – «Інтерес за вченням сучасної психології і педагогіки» (1915 р.), «Трудове виховання, його минуле й сучасне» (1924 р.); А. Готалова-Готліба – «Современные педагогические течения в социологическом освещении» (1925 р.); Г. Гринько – «Ідея трудового виховання в світлі соціалістичного світогляду» (1919 р.), «Социальное воспитание детей» (1922 р.), «Наш путь на Запад» (1923 р.); О. Залужний – «Завдання сучасної експериментальної педагогіки» (1925), «Закони навчання» (1926 р.); Я. Мамонтов – «Індивідуалізм і колективізм у сучасній педагогіці» (1926 р.), «Педагогічна система як принцип науково-педагогічного дослідження» (1927 р.); О. Музиченко – «Воспитывающее влияние обучения» (1916 р.), «Питання про єдину школу на Україні» (1918 – 1919 рр.); І. Соколянський – «Дитячий рух – соціальне виховання» (1925 р.), «Про поведінку особистості» (1925 р.); Я. Чепіга – «До національної школи» (1909 р.), «Ґрунтовні принципи нормальної школи» (1911 р.), «До трудової вільної школи» (1918–1919 рр.) та ін., утворило новаторську на той час модель соціального виховання неповнолітніх правопорушників.

Проаналізувавши історико-педагогічну літературу, маємо затвердити, що пріоритет у вихованні надавався соціальному, тобто державному. Наголошувалось на тому, що «... це не справа родини та взагалі приватної ініціативи».

Вагоме значення для розвитку вітчизняної педагогіки мало започаткування нової системи освіти в короткий час незалежності УНР. Свою важливість мала українізація, впроваджена радянською владою, з дотриманням демократичних ідей розвитку народної української освіти.

В Декларації Народного Комісаріату Просвіти (Наркомпросу) УСРР «Про соціальне виховання дітей», пояснювалося нове концептуальне положення про поступову заміну колишньої організаційної форми соціального виховання (загальноосвітньої школи) на дитячий будинок, в якому передбачалося виховання дітей віком до 15 років (Липинский В., 1999).

Г. Гринько (нарком освіти УСРР у 1920 – 1922 рр.) наступним чином роз'яснював сутність соціального виховання: «Соціальне виховання в розвинутому вигляді є всезагальна організація дитинства, створення колективного життя всього дитячого населення. Це не вихідна точка, а кінцева мета розвитку соціуму. Це передбачає повне усунення розпорошеності дітей між індивідуалістичними сім'ями, що, вочевидь, неможливе без організації соціалістичного господарства та зміни всього устрою життя» (Левківський М., 1999).

На рубежі XIX – XX ст. в Сполучених Штатах Америки відбувався процес реформування освіти й виховання. Неможливість традиційної педагогічної теорії й практики вирішувати нові проблеми, сформовані соціально-політичними та економічними обставинами того часу, примушувало на пошук нових способів і методів вирішення поставлених завдань в системі виховання неповнолітніх громадян держави.

Схожість соціальних, політичних і економічних умов, в яких опинилися Україна (УСРР) і Америка (США) в період 20–30-х рр. минулого століття, спонукало вітчизняних педагогів звернутися до вже набутих у Сполучених Штатах популярності нових ідей виховання.

В основі цих ідей була філософія прагматизму. Демократичний і новаторський досвід США привертав до себе увагу можливістю організації різного роду прогресивних експериментів. Нова педагогічна теорія була цікава своєю реалізованою моделлю соціального виховання.

Увага вітчизняних педагогів до американського педагогічного досвіду була викликана можливістю рішенням поставлених завдань виховання того часу.

Вітчизняні педагоги 20–30-х рр. XX ст. запозичили з досвіду прагматичної педагогіки наступні концептуальні положення: зміцнення зв'язку спеціалізованих закладів для важковиховуваних дітей з життям і виробництвом; розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів; формування умінь, навичок та здібностей планувати свою «навчальну» працю; система контролю і самоконтролю як засіб самовиховання; навчання, засноване на застосуванні дослідницького методу.

Тому, необхідно підкреслити спільність поглядів, цілей й ідеалів освіти, а також те, що вітчизняна педагогіка була спрямована на новаторство, а в Сполучених Штатах вже на той час існувало безліч установ і центрів, що займалися дослідженнями в області соціального виховання.

Ідея прагматичної теорії виховання розповсюдилась по території сучасної України ще на початку XX ст., проте центром уваги в вітчизняній педагогіці стала лише після Жовтневої революції 1917 р.

У роботах вітчизняних педагогів 20-х рр., минулого століття, відзначаються спроби аналізу, теоретичних положень прагматичної ідеї виховання неповнолітніх, дослідження досвіду впровадження у практику дальтон-плану, проектною системи, дослідницького методу, комплексної побудови освітнього матеріалу. Серед відомих педагогів та науковців післяреволюційного періоду ми бачимо ідею втілення досвіду прагматичного виховання у практику вітчизняної педагогічної школи в наукових дослідженнях: П. Блонського – «Что нам взять от Долтонского плана» (1924 р.); Б. Весвятського – «Общественно-полезная работа школы в области сельского хозяйства и общественного благоустройства» (1927 р.); Н. Горбунова – «Дальтон-план в свете исследовательского метода» (1925 р.); Б. Жадовського – «Исследовательский метод и Дальтонский лабораторный план» (1925 р.); Б. Ігнат'єва – «Дальтон-план и новейшие течения русской педагогической мысли» (1925 р.); Є. Кагарова – «Метод проектов в трудовой школе» (1926 р.); І. Мерзон – «Дальтонский лабораторный план в русской школе» (1925 р.); І. Свядковської – «Дальтон-план в применении к советской школе» (1925 р.).

У наслідок чого, помітно ослаб вплив західноєвропейської педагогіки на вітчизняну педагогічну думку, та на систему соціально-педагогічного виховання молоді.

З. Малькова зазначає, що саме прагматизм найбільш вплинув на вітчизняну педагогічну думку соціального виховання з усіх течій філософії початку XX-го ст. (Малькова З., 1976).

Термін «прагматизм» (від грецького – *pragma*) перекладається з грецької мови як діло або дія. Історично цей термін утворився від виразу «прагматична віра», який ввів І. Кант в своїй праці «Критика чистого розуму». А, як філософська течія, прагматизм виник у другій половині XIX-го ст.

Філософія прагматизму, засновниками якої є американські філософи Ч. Пірс (1839–1914) та В. Джеймс (1842–1910), розглядає людську сутність як прояв дії, а цінність розуму вбачається у служінні практиці.

Проте, на виникнення педагогіки прагматизму в вітчизняній системі соціального виховання, вплинув Дж. Дьюї (1859–1952). Розробивши концепцію соціального розвитку особистості, він підкреслює принципове значення соціального чинника у формуванні індивідуальності і особистості людини, надає велику перевагу колективному вихованню дітей.

Прогресивні погляди Дж. Дьюї високо оцінювалися радянською педагогічною громадськістю в 20-х рр. XX ст., коли в країні йшов процес створення принципово нової системи освіти. Багато вітчизняних науковців з опорою на вже сформовану ідеологію заявили, що світоглядні позиції і соціальні ідеали Дж. Дьюї їм чужі, але відзначалися його великі заслуги в розвитку педагогічної науки, глибока увага до особливостей психології дитини, енергійна боротьба проти традиційного шкільного укладу.

Простежено ставлення до прагматичної педагогіки і до самого Д. Дьюї реформаторами вітчизняної системи соціального виховання – Н. Крупської, С. Шацького, П. Блонського, А. Пінкевич та інших.

Так, наприклад Н. Крупська в роботі «Народна освіта і демократія» (1917 р.) відмічає виникнення і розвиток в середовищі демократії погляду на необхідність з'єднання продуктивної праці з розумовим розвитком у справі народного виховання. ХХ ст. з могутнім прогресом техніки викликало необхідність в підготовці всебічно розвинутого працівника, який би вмів швидко пристосовуватися до постійно розвиваючих машин і процесів виробництва.

Радянський педагог М. Бернштейн, який відвідав в кінці 20-х рр. ХХ ст. Сполучені Штати Америки для знайомства з системою освіти цієї країни, писав: «Саме американська педагогіка являє для нас великий інтерес і значення. Порівняльна молодість цієї багатющої країни, підприємливість її керівних груп населення ..., її величезні матеріальні ресурси і можливості, створюють надзвичайно сприятливі передумови для цілого ряду педагогічних експериментів і заходів, які мають великий теоретичний інтерес ...» (Родионова Ю., 2006).

А. Луначарський в 1920-х рр., знайомлячись з американською системою освіти, стверджував, що обґрунтований Джоном Дьюї принцип комплексних програм і методи проектів, а також органічний зв'язок школи і громади, сприяє боротьбі проти абстрактної схоластичної практики традиційної школи.

Була й критика ідеї прагматизму, та особисто, педагогічних поглядів Дж. Дьюї. Так, В. Горшкова, в своїй праці «Отечественные философы и педагоги о прагматизме Дж. Дьюи» (Горшкова В., 2015), зазначає, що вже у другій половині 20-х рр. минулого століття все наполегливіше звучить думка про несумісність поглядів Дж. Дьюї та радянських педагогів. Але це стосується більше освітян РРФСР, таких як: Л. Левін, Є. Мединський, А. Пінкевич, В. Шульгін та інших.

Обговорення / Discussion. І тим не менш, російські та українські педагоги проявляли інтерес до американського досвіду застосування філософських ідей прагматизму в вітчизняній системі виховання. Деякі з них це: вміння планувати навчальну працю і головне – самостійно працювати; навчання, яке засноване на застосуванні дослідницького методу; система контролю і, що найважливіше, самоконтролю в процесі навчальної діяльності.

Стосовно концепції виховання неповнолітніх правопорушників за прагматичною моделлю, то її сутність полягає в тому, що всі скоєні дітьми проступки опрацьовуються ними ж у вигляді власних самостійних досліджень. Важковиховувані діти виробляють своє власне вивчення навколишнього, намічають собі певні життєві питання, аналізують свої помилки, ставлять цілі до їх виправлення, складають план і шлях для їх вирішення. Що й відповідало головній меті вітчизняної педагогіки 20-х рр. ХХ ст. – перевиховання у всебічно розвинутої, самостійної особистості.

Увага вітчизняних педагогів до американського педагогічного досвіду була викликана наявністю нових ідей, що містилися в значній мірі і відповідали поставленим завданням соціального виховання в нашій країні. До числа ідей запозичених у педагогіки прагматизму, направленої на соціальне виховання неповнолітніх правопорушників, входили: зміцнення зв'язку спеціалізованих закладів для важковиховуваних дітей з життям і виробництвом; розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів; становлення умінь планувати свою «навчальну» працю; система контролю і самоконтролю виховання; навчання, засноване на застосуванні дослідницького методу.

Висновки / Conclusions. З оглядом на зарубіжний досвід й через причину схожості соціально-економічних і політичних умов України (УСРР) та Сполучених Штатів Америки на початку ХХ ст., вітчизняні педагоги скористалися вже набутим американським досвідом прагматичного виховання. На етапі свого формування, система соціального виховання неповнолітніх правопорушників зобов'язана впливу Дж. Дьюї, погляди якого сформували альтернативу в вітчизняному педагогічному просторі соціального виховання у 20-х рр. минулого століття. Тому, перспектива подальшого дослідження вбачається у більш детальному вивченні теорії та практики прагматичного виховання неповнолітніх правопорушників, яка набула своєї актуальності в 20–30-х рр. ХХ ст.

Список використаних джерел і літератури/References:

1. Горшкова, В. В. (2015). Отечественные философы и педагоги о прагматизме Дж. Дьюи. *Педагогика*, 2, 57–66. / Gorshkova, V. V. (2015). Otechestvennyye filosofyy i pedagogi o pragmatizme Dzh. Dyui [Domestic Philosophers and Teachers About the Pragmatism of John Dewey]. *Pedagogika*, 2, 57–66 [in Russian].
2. Левківський, М. В. (Ред.). (1999). *Історія педагогіки*. Житомир: Житомирський державний педагогічний університет. / Levkivskiy, M.V. (Red.). (1999). *Istoriya pedagogiki [History of Pedagogy]*. Zhitomir: Zhitomirskiy derzhavniy pedagogichniy universitet [in Ukrainian].

3. Липинский, В. В. Детская беспризорность в Донбассе в 1920-е годы. (1999). *Донецьк: Нові сторінки історії Донбасу: Ст. Кн. 7., 243–248.* / Lipinskii, V.V. Detskaya besprizornost v Donbasse v 1920-e godyi. (1999) [Street Children in the Donbass in the 1920-ies]. *Donetsk: Novi storinki Istoriyi Donbasu: St. Kn. 7., 243–248* [in Ukrainian].

4. Малькова, З. А. (1976). *Школьная политика и школа в странах капитализма.* Москва: Педагогика. / Malkova, Z. A. (1976). *Shkolnaya politika i shkola v stranah kapitalizma [School Policy and the School in Capitalist Countries].* Moscow: Pedagogika [in Russian].

5. Осьмук, Н. Г. (2011). *Ідеї реформаторської педагогіки в дослідженнях українських освітніх діячів 20-х – початку 30-х років ХХ століття.* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С.Макаренка. Суми. / Osmuk, N. G. (2011). *Ideyi reformatorskoyi pedagogiki v doslidzhennyah ukrayinskih osvıtnih diyachiv 20-h – pochatku 30-h rokiv 20 stolittya [Ideas of Reformist Pedagogy in Ukrainian Studies for Educational Leaders of the 20's-early 30-ies of XX Century].* (Avtoref. dis. kand. ped. nauk). Sumskiy derzh. ped. unt Im. A.S. Makarenka. Sumy [in Ukrainian].

6. Родионова, Ю. В. (2006). *Соотношение процессов обучения и воспитания в социально-педагогической концепции Дж. Дьюи.* (Дис. канд. пед. наук). Нижний Новгород. / Rodionova, Yu. V. (2006). *Sootnoshenie protsessov obucheniya i vospitaniya v sotsialno-pedagogicheskoy kontseptsii Dzh. Dyui [The Ratio of Processes of Training and Education in Social and Pedagogical Concepts of John Dewey].* (Dis. kand. ped. nauk). Nizhniy Novgorod [in Russian].

Дата надходження статті: «12» лютого 2018 р.

Стаття прийнята до друку: «10» квітня 2018 р.

Пліско Євген – старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», кандидат педагогічних наук

Plisko Yevgen – senior lecturer of the department of social pedagogy and social work of Donbas State Pedagogical University, candidate of pedagogical sciences

Цитуйте цю статтю як:

Пліско, Є. (2018). Впровадження педагогіки прагматизму у вітчизняну систему соціального виховання неповнолітніх правопорушників на початку 20-х рр. ХХ ст. *Педагогічний дискурс, 24, 12–16.*

Cite this article as:

Plisko, Ye. (2018). The Introduction of Pedagogy of Pragmatism in the National System of Social Education of Juvenile Offenders in the Early 20's of the Twentieth Century. *Pedagogical Discourse, 24, 12–16.*